

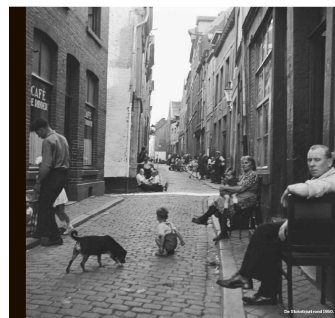
DOOR VIKKIE BARTHOLOMEUS FOTO'S: JEAN PIERRE JANS, CAS OORTHUIJS/NEDERLANDS FOTOMUSEUM

**‘Bewoners waren
geen crapuul, ze
zijn tot crapuul
gemaakt’**

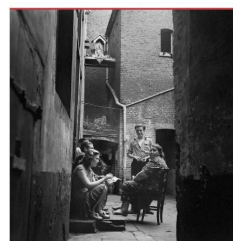
die jaren in rap tempo ernstig verslechterd. Veel leden van de Maatschappij die zij zijn na de Belgische opstand vertrokken, die begaafde en beroemde kunstenaars, geleerden, velen ten prooi aan huigenstellers. Ze worden volgepist met familie die er - zij zijn zij met de heu monde - in de ploem hee oerst indighe ten leven. De verkrotting grap, de hygiëne is ebarne- liek, besmet het zij de kies- wekeren e rustig. In de Rue d'Anvers schijnen de vanden winden ten naais. Johannes Christ omschrijft bij voorbeeld 'en zaak waar klederdraden, als coorwerpen van weefde, in glazen kasten tentoon werden gesteld, terwijl aan de andere zijde van dezelfde bal- stek, speek en woor te koop

[illegible]

voetballerinnen. "Het is de eerste keer dat ik een wedstrijd heb gewonnen. Het is de eerste keer dat ik een wedstrijd heb gewonnen. Het is de eerste keer dat ik een wedstrijd heb gewonnen."

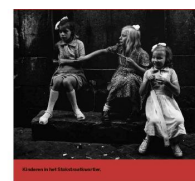
These authors have not been contacted by the publisher, and the publisher is not responsible for any errors or for any consequences arising from the use of the information contained in this advertisement.

aanmerkelijk en gaat voor. Abdulhamid was het Islamitisch bestuur niet om. Kluisde verschillende soorten van schikkingen en andere koninkrijken, maar de regering blijft de focus op centralisatie, van de leiders van de staat, de monarchie, het grote eigenende

[illegible]

“
Je moet mij niet vertellen dat het zo'n leuke buurt was. Een grote familie? We hadden allemaal niks. En daarom deelden we met elkaar.

hij een vreemde als 'persoon', kan voor veel problemen, zowel met zichzelf als met de omgeving, zorgen en kan de taal op. Meisjes maken zich schuldig aan 'soeken en versagen' en 'worden misgehoord'. Lijken hangen er, als een mens, af van de taal.

Lourens Nijmegen

Fraank Nijmegen is een negentienjarige jongeman uit de omgeving van Wageningen. De gemeente moet hem namelijk boeien omdat hij te vaak in de cel zou zitten. Toen het ging om strafmaat werd Nijmegen niet in de laagste categorie veld maar in de derde categorie geplaatst. Het was dus een zwaar straffen. Hij zat nu al twee maanden vast en moest nog drie maanden toevoegen. Hij had geen familie en geen vrienden die voor hem opkwamen. Hij was alleen. Hij was ook niet in staat om zijn eigen levensonderhoud te verdienen. Hij was ook niet in staat om zijn eigen levensonderhoud te verdienen. Hij was ook niet in staat om zijn eigen levensonderhoud te verdienen.

[illegible]

voort en knieën - en ik bestud
groeng. Als Henry Ford: dat mijn werk
niet meer zo'n zelfde auto's kon maken.
Als Peter van der Kamp: dat het spel, het
in de stad om volcourt gerelateerd
was met de stad. Dat was ik ook een beetje
gevoel. Een voorstelling. Maar hij heeft
de stad in een voorstelling genomen en
de stad heeft daar nog steeds de prijs voor.
Hij heeft het met de stad gemaakt.
Daar is het verleden van de stad. Een
overblik van de stad in een boek. Dit is
een voorstelling van de stad in een voorstelling
dat eigenlijk een boek is en een boek
dat is de stad in de stad. Het is de stad
in de stad. Het is de stad in de stad.

Het was een vrijstaat vol kleurrijke figuren, een no-go-are waar velen zich niet durfden te vertonen. Auteur Frank Bokern onderzoekt de historie van het Stokstraatkwartier in Maastricht, waar de bewoners meer dan een eeuw weggezet werden als asociale armoedzaaiers. Een stigma dat ze tot op de dag van vandaag achtervolgt.

Verbaasd is hij over de ‘leeglopers’ en ‘nietsdoeners’ die hij ziet rondhangen. Als Johannes Franciscus Christ rond 1840 Maastricht aandoet, ziet hij de grote schare werkloze mannen. Ze vormen de ‘arbeidsreserve’ waarop Petrus Regout die jaren zijn snelgroeiend imperium kan opbouwen. Al zijn de werkomstandigheden hels, noteert reisschrijver Christ na een bezoek aan de glasfabriek. *‘Door het groot getal werklieden, mannen als vrouwen, die met deze bewerking bezig waren was het hier, om het oorverdoovend geraas en oogverbijsterend gedraai, niet lang uit te houden.’*

Ze waren zo ongelooflijk gestigmatiseerd, daar was niet meer tegenop te boksen.

Auteur Frank Bokern

De arbeiders wonen in *‘naauwe donkere straten’* zoals het Stokstraatkwartier, dat die jaren in rap tempo ernstig verloedert. Veel leden van de Maastrichtse elite zijn na de Belgische opstand vertrokken, de leegstaande verouderde patriciërswoningen vallen ten prooi aan huisjesmelkers. Ze worden volgepropt met families die er – zij aan zij met de beau monde - in deplorabele omstandigheden leven. De verkrotting gaat rap, de hygiëne is erbarmelijk, besmettelijke ziektes woekeren er lustig. In de *Rue Baton* verschijnen cafés en winkeltjes aan huis. Johannes Christ omschrijft bijvoorbeeld *‘een zaak waar kinderdoodskisten, als voorwerpen van weelde, in glazen kasten tentoon werden gesteld, terwijl aan de andere zijde van denzelfden winkel, spek en worst te koop waren’*.

Sjacheraars

Tien straatjes, 167 huizen. Frank Bokern is nog steeds onder de indruk van de tegenstelling die het Stokstraatkwartier toen gekend moet hebben. „De sjiek van Maastricht woonde in de Grote Stokstraat, de stadsbouwmeester zelfs. En uitgerekend in die achterafstraatjes zag je de afzichtelijkste toestanden. De absurde situatie dat je opgedoft in je koetsje over de kinderkopjes naar de opera rijdt, langs de bedelaars en sjacheraars in de straat. Hallucinant zouden de Belgen zeggen. Het Stokstraatkwartier was een microkosmos waarin dat allemaal was ontstaan.”

Bokern is auteur van het boek *Crapuul, kroniek van een krottenwijk*. Vier jaar werkte hij aan de geschiedenis van het Stokstraatkwartier, dat hij het „onwaarschijnlijkste slachtoffer van de industriële revolutie” noemt. Hij is geboren en getogen in Maastricht, maar woont al decennia in de Randstad. De journalist en schrijver werkte voor onder meer de NOS en de *Haagse Post*. In zijn jeugd verbood zijn moeder hem al om naar de Stokstraat te gaan, het was een no-goarea. Later raakte hij gefascineerd door de prachtige huizen. „Ik wist

dat het een krottenwijk was geweest. Maar ik kon dat niet combineren in mijn hoofd. Het gaf kortsluiting.” Tijdens zijn werk voor de *Haagse Post* stuitte hij in 1982 op een krantenartikel dat woonschool Ravelijn ging sluiten, het complex waar Stokstraatbewoners moesten ‘resocialiseren’. Hij was geschokt. „Heeft Maastricht nog een woonschool waar gepeuterd en gesleuteld wordt aan mensen? Toen dacht ik al: dit is een boek of documentaire.” Hij dook de archieven in, sprak met vele oud-bewoners die aanvankelijk argwanend waren. „Eerst moest ik door de ballotage. *Wat bis diech veur eine?* Ik moest hun vertrouwen winnen, want ze zijn altijd besodemieterd, gestigmatiseerd en nooit gehoord.”

Alarm

Het boek is een reconstructie van de neergang van de wijk. Al in 1851 slaat de Provinciale Geneeskundige Commissie alarm over de effecten van de slechte behuizing op de gezondheid, waar steeds meer arbeiders zijn komen wonen. Het is een thema dat landelijk aandacht krijgt. In een verslag over de *‘vereischten in inrigting van arbeiderswoningen’* van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs wordt gesproken over *‘holen der menschen’* van *‘de min gegoeden stand’*, die vaak nog slechter zijn dan dierenverblijven. Maar de gemeente kijkt weg. Honderd jaar later is het Stokstraatkwartier nog steeds een gribus. De zachte hel van de moderne industrie, stelt de Maastrichtse socioloog Jacques van Doorn later.

Hoe heeft dit zo lang kunnen voortbestaan? Waarom pikte iedereen dit? Frank Bokern heeft er eigenlijk geen antwoord op gevonden. „Ze hebben die mensen echt honderd jaar laten stikken.” Een deel van het probleem is dat Maastricht een enorme voorsprong had als eerste stad in Nederland waar de industrialisatie vorm kreeg. „Maar dat had als nadeel dat het socialisme nog op moest komen. En de socialisten kregen geen kans. De industriëlen hadden de macht, alles was dichtgetimmerd. Ze werkten samen met de kerk en daar kwam je niet tussen.” De Maastrichtse mentaliteit zal ook meegespeeld hebben, denkt hij. „De neiging om het leven luchtig en leuk te houden”, ondanks de armoede. Zo is er bij de bewoners een vast ritueel om op vrijdag eerst langs de Bank van lening te gaan om hun zondagse kleding terug te

kopen. „In die weekends hebben ze wel genoten. Dan spendeerden ze hun *kèzjem* (loon, red) aan bier en jenever. Op het Vrijthof kon je niet zien wie arbeider was en wie tot de sjiek van Maastricht behoorde. Fascinerend.” Tegelijk was er een gelatenheid. „De miserie was zo groot. En ingesleten in generaties. Ze waren zo ongelooflijk gestigmatiseerd, daar was niet meer tegenop te boksen.”

Menschenpakhuis

Niet dat er geen aandacht is geweest voor de misstanden. Er is zeker verzet geweest, liefdadige hulp, morele steun. Neem de noodkistrede van monseigneur Poels, die ziedend is over de leefomstandigheden van de arbeiders, met name in de Cité Ouvrière, het '*menschenpakhuis*' dat Regout in 1864 opende. Kapelaan Wijnen hekelt de kinderarbeid hekelt die zou lijden tot 'verstomping des geestes, idiotisme; zedelijk bederf en losbandigheid (...) verzwakking des lichaams, vroegtijdige dood, zwak en ziekelijk nakroost'.

Socialist Willem Vliegen woont zelfs enige tijd in het Stokstraatkwartier, waarmee dit het centrum van het anarchisme wordt. Liefst wil hij de jonge koningin Wilhelmina en regentes Emma bij hun bezoek aan Maastricht in 1895 de 'stinkende moordholen' laten zien 'waar wij ons leven slijten in dienst van het kapitaal'. In *De Volkstribuun* schrijft hij dat hij wil vertellen 'hoe wij daar van kindsbeen af zijn opgesloten, afgebeuld en afgejakkerd en uitgemergeld en uitgescholden en neergedrukt en neergetrapt, wanneer de geest van verzet zich een ogenblik gelden deed'. Het stadsbestuur beweegt niet. Het is lange tijd overtuigd van het Manchesterisme, een liberaal-economische theorie van de Brit Adam Smith. Vrije handel zal vanzelf leiden tot voorspoed voor iedereen.

Pas in 1940 besluit de gemeente tot sanering van de buurt. Opeens gaat het voortvarend; tal van panden worden rap onbewoonbaar verklaard. Het *Algemeen Dagblad* is kritisch. 'Een stuk kleurig volksleven gaat dan wel verloren.' De Tweede Wereldoorlog zorgt voor een koerswijziging; NSB-burgemeester Louis Peeters wil de monumentale panden juist behouden als pronkstukken van het Germaanse rijk en gaat voor *Altstadtsanierung*. Het Stokstraatkwartier moet een *Künstlerviertel* worden voor schilders en andere kunstbeoefenaars. Na de oorlog blijft de focus op restauratie; voor de bewoners

is nauwelijks aandacht, tot grote ergernis van de zielenherder van de wijk, pater Castorius.

Onmaatschappelijkheid

Om de ontruiming van de buurt te rechtvaardigen wordt een wetenschappelijk onderzoek naar de 'onmaatschappelijkheid in Maastricht' opgestart, onder leiding van sociaal geograaf Litjens. Hij spreekt met maatschappelijk werkers en kinderrechtters, met geestelijk adviseurs en de Sociale Raad. Maar niet met de 'onmaatschappelijken' zelf. De sociaal geograaf telt in de stad 1206 gezinnen waar iets mis mee is; 408 zwaksociaal en 798 asociaal. In het Stokstraatkwartier woont bijna een kwart van deze 'asociale' gezinnen. Hij noemt het de enige echte sloppenwijk van Maastricht, vol bedelaars en bordelen, weggelopen kinderen, 'arbeidsschuwen' en 'landlopers'. Het straatbeeld wordt volgens hem bepaald door 'ongewassen en half aangeklede kinderen, in de deur staande of uit de ramen hangende kletsende vrouwen, een onfrisse geur die uit de huizen komt'.

Frank Bokern is ervan overtuigd dat Litjens' onderzoek beïnvloed is door de gemeente. „De gemeente wilde die onmaatschappelijken beschimpen om ze uit de binnenstad weg te hebben.” Litjens methodes zijn dubieus; zo gebruikt hij typering als 'achterlijk', 'debiel' of 'idiot' zonder ook maar een psycholoog of IQ-test te hebben ingezet. Zijn methodes zijn niet zuiver wetenschappelijk; hij discrimineert, is vooringenomen, misprijzend. Zo omschrijft hij een vrouw als 'geraffineerd, kan zeer mooi praten, is onbetrouwbaar en snoeplustig, liegt en licht de boel op'. Meisjes maken zich schuldig aan 'seksueel wangedrag' en 'veel bioscoopbezoek'. Litjens bevestigt de vooroordelen die al in de stad leven.

Enorm stigma

Frank Bokern kan er nog kwaad om worden. „Er zit zoveel boosaardigheid in. De gemeente is continu bezig geweest om die mensen in een hoek te drukken. Terwijl het ging om ontzettend aardige mensen die in keurig fatsoen wilden leven. Die zichzelf probeerden te verheffen in deze miserie. En dat ging niet. Want ze mochten niet naar de goede scholen. Als ze ergens solliciteerden

konden ze het vergeten als ze uit de Stokstraat kwamen. Ze werden gewoon geband. Mensen hebben daar nog steeds last van. Ze horen als ze bij de Jumbo bij de koffieautomaat staan nog steeds achter zich fluisteren: *die is vaan de Stokstraot.*” Ze werden verspreid over de stad; de beloftevolste ‘te resocialiseren’ bewoners gingen naar woonschool de Ravelijn. „Dat is de wrange ironie. Juist de mensen die in de Ravelijn terechtkwamen kregen dat enorm stigma opgeplakt. Daar zaten veertien sociaal werkers om ze te ‘resocialiseren’. Ze gingen door een gouden poort waar met gouden letters op stond: hier woont het crapuul.” Ook om de rol van Regout kan Bokern boos worden. „Als hij de lonen niet zo laag had gehouden. Als hij had gezegd: ik geef alleen kostwinners een baan – geen vrouwen en kinderen – en ik betaal ze genoeg. À la Henry Ford: dat mijn werknemers ook zelf een autootje kunnen kopen. Als Petrus Regout dat had gedaan, had hij in de stad een welvaart gecreëerd die ongekend was. Dan was hij echt een koning geweest. Een *pottekeuning*. Maar hij heeft de stad in een wurggreep genomen en de stad betaalt daar nog steeds de prijs voor.”

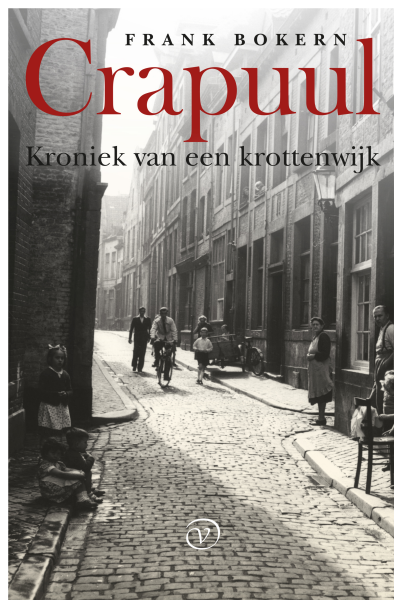
Hij vergelijkt het met de toeslagenaffaire. „Daar lijkt het verdomd veel op. Een overheid die mensen in een hoek drijft, ze een stigma geeft en dat ze vervolgens door dat stigma hun baan, huis en kinderen kwijtraken. Je trapt ze in een hoek en drukt ze wat verder in de modder. Dat is wat hier ook is gebeurd.” Bokern rekent in zijn boek af met de geromantiseerde clichés over de Stokstraat. „Oud-bewoner Janus Damen zei: ‘Je moet mij niet vertellen dat het zo’n leuke buurt was. Één grote familie? We hadden allemaal niks! En daarom deelden we met elkaar. Als de een geen boterham had kreeg hij die van de ander omdat hij anders zou creperen’. Het waren trotse mensen en ze probeerden allemaal in keurige armoede te leven.”

Zeker, dames van lichte zeden als Roej Tina, de Lang Lies, Bèrb de Lotsj, Zwarte Mai en ’t Gouweke verdienden er hun geld. „In 1955 heb ik tien namen van prostituees gevonden en er woonden toen om en nabij de duizend bewoners. Één procent. Hoerenbuurt? Hoezo?”

Standbeeld

Ze zouden een standbeeld moeten krijgen, de bewoners. En excuses, vindt Frank Bokern. „Dat meen ik uit de grond van mijn hart. Er rust hier een heel zware schuld op de stad. Het is in strijd met alle mensenrechten. Zelfbeschikking is heilig, je hebt je niet te bemoeien met hoe het in een huishouden gaat. Als je mensen gedwongen verplaatst, heropvoedt, dat is in strijd met alle mensenrechtenverdragen.”

Of zoals hij in zijn slotwoord schrijft: ‘Ze waren geen crapuul, maar zijn tot crapuul gemaakt’.

***Crapuul, Kroniek van een krottenwijk* van Frank Bokern is verschenen bij uitgeverij Van Oorschot en is in de boekhandels verkrijgbaar voor 25 euro.**